

tırılmış, çağdaş İslâmî zihniyetlerin tanıtımı ve tahlili yapılmıştır. 10. *L'Islam-hier, demin* (Paris 1978). Gardet'nin Muhammed Arkoun'la (Erkûn) birlikte hazırladığı eserde İslâm düşüncesinin tarihteki ve günümüzdeki durumu incelenmiştir. 11. *Panorama de la pensée islamique* (Paris 1984). Louis Gardet ile Şeyh Bûamrân'ın ortak eserleri olup İslâm düşüncesinin temel yapısı ve özellikleri hakkındadır. 12. *Regards chrétiens sur l'Islam* (Paris 1986). Müellifin son çalışmasıdır. Hıristiyanların İslâm'ı doğru tanımlarını ve objektif olarak değerlendirmelerini sağlamayı amaçlayan ve özel ödüle lâyık görülen bu eser, Muhammed Talbi'nin ifadesiyle Gardet'nin "son mesajı ve mânevî vasiyeti" niteliğindedir.

Louis Gardet'nin *Revue thomiste, La vie spirituelle, Revue du Caire Nova et Vetera, Cahiers sioniens, Les mardis de Dar al-Salam, Studia Islamica, Arabica, Seminarium* gibi ilmi dergilerde de pek çok makalesi yayımlanmıştır (geniş bilgi için bk. Bernareggi s. XI-XVII).

BİBLİYOGRAFYA :

Louis Gardet, *L'Islam, religion et communauté*, Paris 1970, s. 416-417; a.m.f., *Les hommes de l'Islam*, Paris 1977, s. 11; Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1964, III, 280-283; E. Bernareggi, "Bibliographie de M. Louis Gardet", *Recherches d'Islamologie. Recueil d'articles offerts à Georges C. Anawati et Louis Gardet par leurs collègues et amis*, Louvain 1977, s. XI-XVII; M. Borrman v.dğr., "In memoriam Louis Gardet", *Islamochristiana*, XII, Roma 1986, s. 1-26; J. Gelot, "In Memoriam Louis Gardet", *IBLA*, II (1986), s. 158, 385-386; Hakim Muhammed Said, "Obituary: Professeur Louis Gardet", *HI*, IX/2 (1986), s. 113-115; "Der Güzest-i Luyî Garde (1904-1986)", *Neşr-i Dâniş*, VII/2, Tahran 1365 hş., s. 64; "Louis Gardet (1904-1986)", *MIDEO*, XVIII (1988), s. 406-407.

H. BEKİR KARLIĞA

GARİB

(الغريب)

Çok az kullanılması sebebiyle mânası kolayca anlaşılmayan kelime.

Arapça *garâbet* (*gurbet*) kökünden türeyen *garîb* kelimesi sözlükte "yurdundan uzak kalan; kendi cinsi arasında eşi ve benzeri bulunmayan, tek ve nâdir olan; bilinmeyen, müphem ve kapalı olan" anlamlarına gelir. Az kullanılması sebebiyle mânası sözlüklere başvurulmadan bilinmeyen kelimelere *garîb*, kelime veya sözdeki bu duruma da *garâbet* adı verilir. *Vahşî*, *hûşî*, *şâz* (çoğulu *şevâz*), *nâ-*

dir (çoğulu *nevâdir*), *şâride* (çoğulu *şevârid*) terimleri de aynı veya yakın anlamlarda kullanılır. *Garîb* ayrıca edebî tenkit eserlerinde "ilginç, eşsiz, tek, orijinal" anlamında övgü ifadesi olarak da yer alır.

Garîb kelimesi, II. (VIII.) yüzyıldan itibaren Kur'an ve hadislerdeki *garîb* lafızlara dair eserlerde kullanılarak terim haline gelmiştir. Başlangıçta, anlamı herkes tarafından bilinmeyen veya Kureyş lehçesi dışındaki lehçelere ait olan çok az kelimeyi kapsarken zamanla Kur'an ve hadislerdeki eş anlamlı kelimelerle âyet ve hadislerde farklı mânalar taşıyan kelimeler ve değişik yapıdaki cümleler de *garîb* kapsamına dahil edilmiştir.

Bir söz veya şiirde *garîb* kelimelerin bulunması, o söz ve şiirin fasih kabul edilmemesine sebebiyet veren bir unsur sayılmakla birlikte İbnü'l-Esîr, kulağa hoş gelmek şartıyla nesirde *garîb* kelimelerin kullanılmasında sakınca görmemiştir. Bazı belâgatçıların, fasih kelâmi içinde *garîb* lafızlar bulunan anlaşılması güç söz diye kabul etmeleri, açık seçik ifade demek olan fesahtin temel anlamına ters düşer. Emevîler devrinde itibaren edebiyat tenkitçileri başta Tırmîmah, Kümeyt ve İbn Münâzir olmak üzere birçok şairi bu konudaki mehakmaları veya eskiye olan temayülleri sebebiyle şiirlerinde *garîb* kelime kullandıkları için eleştirmişlerdir. Bir lafzın *garîbliği*, bir dili konuşan sıradan kimselelere nisbetle değil belli bir kültür seviyesine ulaşmış, dilde güzeli çirkinden ayıracabilecek nitelik kazanmış kimselere göredir.

Garîb lafızlar iki kısma ayrılır. Birincisi, eskiden kullanılırken daha sonra unutulmuş veya az kullanılan "*garîb hasen*" lafızlar olup kullanımları dil açısından kusur sayılmaz. Kur'an ve hadislerdeki *garîb* kelimeler bu türdendir. Diğeri ise anlamı *garîb*, telaffuzu güç olan ve sesi kulak tırmalayan "*garîb kabîh*" kelimelerdir. Bunlara "*vahşî*, *hûşî*, *müteva'ir*, *vahşî galîz*" adı da verilir.

Garîb ile *garâbet* terimleri arasında açık bir fark bulunmamakla beraber *garîbin kabîh* olan kısmına *garâbet* denilmesi daha uygundur. Çünkü *garâbet* bir belâgat terimidir. Belâgatçılara göre *garâbet* dili iyi bilen, edebî zevke sahip kimseler tarafından genelde bilinmeyen ve kullanılmayan, ancak sözlüklere bakılarak mânası anlaşılan lafızlardır. Bu tür kelimeler fasih olmadığı gibi içinde bu nevi kelimelerin yer aldığı beyit, şiir

ve sözlerle bunları kullanan şair, hatip ve yazarlar da fasih sayılmazlar.

Bir kelimenin *garîb* kabul edilmesi için onun söyleniş zor, kaba ve müstehcen olması, kulak tırmalaması, eskiden kullanılırken sonradan unutulması (mehcûr), zamanla anlam değişikliğine uğraması, birden fazla anlama gelirken bunlardan bir kısmının terkedilmesi, dilleri fasih büyük Arap kabilelerinden uzakta yaşayan küçük boylardan birinin lehçesinden olması veya bir yabancı dilden alınması gerekir.

Garîb ve yabancı lafızları kullanmanın sebepleri arasında, herkesin anlayamayacağı kelimeleri bildiğini gösterme ya da bu tür lafızları kullanan âlim, edip, şair ve hatipleri taklit etme isteği, fesahten güç anlaşılan kelime ve söz olarak görme hatası ve eskiye özlem duyma sayılabilir.

İslâm fetihlerinin ardından Araplar'ın başka milletlerle karışması sonucunda birçok yabancı kelimenin Arapça'ya girmesi ve bunların Araplar tarafından benimsenerek kendi öz dillerine ait birçok kelimenin canlılığını yitirmesi üzerine Arap dilinde ve bazı klasik eserlerde yer alan *garîb* kelimelere dair birçok kitap yazılmıştır. Bunların başlıcaları şöyle sıralanabilir: Kâsım b. Ma'n, *el-Garîbü'l-Muşannef*; Ebû Mishal el-A'râbî, *Kitâbü'l-Garîb*; Ebû Amr eş-Şeybânî, *Kitâbü'l-Garîbi'l-muşannef*; Kutrub, *el-Garîb (el-Muşannefü'l-garîb fi'l-luğa)*; Ebû Ubeyde, *Kitâbü's-Şevârid (Kitâbü's-Şevâz, Kahire 1374/1955)* ve *Kitâbü'l-Garîbi bu'îni'l- Arab*; Ebû Zeyd el-Ensârî, *Garîbü'l-esmâ*; Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *el-Garîbü'l-muşannef (Kitâbü'l-Muşannef, nşr. Ramazan Abdüttevâb, Kahire 1989; Muhammed Muhtâr el-Ubeydî, Kartâc / Tunus 1989-1990)*; Ebû Ömer ez-Zâhid (Gulâmu Sa'leb), *Garîbü esmâ'î's-şu'arâ* (*Tefsîru esmâ'î's-şu'arâ* veya *Esmâ'ü'l-kurrâ*); Ebû Muhammed el-Arûzî, *Tefsîrû'l-garîb*; Ahmed b. Kâmil, *et-Taqrîb fi keşî'l-garîb*; Ezherî, *ez-Zâhir fi garîbi elfâzi'l-İmâm eş-Şâtî'î (Garîbü'l-elfâz ellet ista' melehü'l-fukahâ, Garîbü'l-fıkh veya Luğatü'l-fıkh) (Erzurum 1985)*; İbnü'l-Enbârî, *Garîbü'l-luğa (el-Kaşide fi müşkili'l-luğa veya Manzûme fi'l-luğa)*; İbn Side, *Taqrîbü garîbi'l-muşannef*; Sâgânî, *Şevâridü'l-luğa (Kahire 1403/1983)*; Abdülazîz b. Muhammed el-Faysal, *Min garîbi'l-elfâzi'l-musta'mel fi kalbi Cezîretü'l-Arab* (Riyad 1407/1987; ayrıca bk. İbnü'n-Nedîm, s. 32, 46, 54, 55, 68, 72, 76; Sezgin, VIII, 66-69, 78, 82, 116, 122, 157, 164, 205, 275).

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1086-1088; Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-ʿAyn* (nşr. Mehdi el-Mahzûmî — İbrâhîm es-Sâmerrâî), Beyrut 1408/1988, IV, 409-412; Câhîz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, Kahire 1975, I, 75-76; Kudâme b. Ca'fer, *Naḳdû's-şîr*, Leiden 1956, s. 100-103; Hasan b. Bişr el-Âmidî, *el-Muvâzene*, İstanbul 1287, s. 120-121, 190-191; Ebû Hilâl el-Askerî, *Kitâbü's-Şinâ'ateyn*, İstanbul 1320, s. 44; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 32, 46, 54, 55, 68, 72, 76; Abdülkâhîr el-Cür-cânî, *Delâ'ilü'l-i-câz* (nşr. Mahmud Muhammed Şâkir), Kahire 1375, s. 397-399; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-ʿUmde*, Kahire 1325, II, 205-206; İbn Sinân el-Hafâcî, *Sırrü'l-feşâḥa*, Kahire 1953, s. 69-70; İbnü'l-Esîr, *el-Meşelü's-sâ'ir*, Kahire 1939, I, 65-66; a.mlf., *el-Câmî'u'l-kebir*, Bağdad 1956, s. 41-49; Hatîb el-Kazvîni, *el-İzâḥ* (nşr. M. Abdülmün'im Hafâcî), Kahire 1400/1980, I, 73; Ebû Hayyân el-Endelüsî, *Tuḥfetü'l-erib* (nşr. Ahmed Matlûb — Hadîce el-Hadîsî), Bağdad 1397/1977, s. 27; Yahyâ b. Hamza el-Müeyyed, *et-Tırazü'l-mütezâmmîn li-esrârî'l-belâğa*, Beyrut 1402/1982, I, 115; Teftâzânî, *el-Muḫtaṣṣel ʿale't-Telḫîş*, İstanbul 1305, s. 18-19; Süyûtî, *el-Müzhîr*, I, 233-240; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1203; Abdünnâfî İffet, *en-Nef'u'l-muavvel*, İstanbul 1289, I, 35, 37; Diyarbekirî Said Paşa, *Mizânü'l-edeb*, İstanbul 1305, s. 21-24; Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebiyyât-ı Arabiyye*, İstanbul 1332, s. 132-137, 163; Ahmed Cevdet Paşa, *Belâgat-ı Osmâniyye*, İstanbul 1929, s. 8-9; Seyyid Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhîrü'l-belâğa*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübî'l-ilmîyye), s. 9-11; Tâhîrî'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügatı* (İstanbul 1937), İstanbul 1973, s. 46-47; Amjad Trabulsi, *La critique poétique des arabes*, Dimaşk 1956, s. 167-170; Mustafa Sâdik er-Râfîi, *Târîḫü ʿadâbî'l-ʿArab*, Beyrut 1394/1974, I, 166-170; Sezgin, *GAS*, VIII, 66-69, 78, 82, 116, 122, 152, 157, 164, 205, 275; M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri* (Ankara 1980), İstanbul 1989, s. 31-35; Hüseyin Elmali, *Muḫammed b. Ebû Bekr er-Râzî ve Tefsîru ğarîbî'l-Ḳurʿân'ı* (doktora tezi, 1986), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 34-53; Ahmed Matlûb, *Muʿcemü'l-muṣṭalaḫâti'l-belâġiyye ve teṭavvuruḫâ*, Bağdad 1407/1987, III, 93-94.

 HÜSEYİN ELMALI — ŞÜKRÜ ARSLAN

GARİB

(الغريب)

Senedinin herhangi bir yerinde râvî sayısı bire düşen hadis.

Sözlükte "vatanından uzakta yalnız ve tek başına kalan kimse; anlaşılması güç, yadırganan söz" anlamına gelen garîb kelimesi terim olarak sened veya metin yönünden tek kalmış, yahut benzeri başka râvîler tarafından rivayet edilmiş hadis demektir.

Garîb ile ferd* hadisler arasında ortak olan tek kalış (teferrüd, infirâd) kavramını dikkate alan bazı âlimler bu iki

terimin eş anlamlı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu durumda mutlak garîb ile mutlak ferd, nisbî garîb ile de nisbî ferd eş anlamlı olur. Fakat birçok hadis âlimi, az veya çok kullanıma açısından ferd ile garîb arasında fark gördükleri için garîb terimini çok defa belli bir şeyle kayıtlanan nisbî ferd hakkında, ferd terimini ise herhangi bir şekilde kayıtlanan mutlak ferd hakkında kullanırlar. Ancak bu farklılık kelimelerin birer terim olarak kullanılışı bakımından olup bunlardan türeyen fiillerin kullanılışında bir anlam farkı gözetmezler. Bu sebeple "mutlak ferd" veya "nisbî ferd" de denilen garîb hadisle ilgili olarak, "Bu hadiste falan teferrüd etmiştir" veya, "Bu hadis falan sebebiyle garîb olmuştur" derken aynı anlamı kastederler.

Garîb hadis, isnad zincirinde râvisinin teke düştüğü (teferrüd) tabakaya nisbetle iki kısma ayrılır. 1. Mutlak garîb (mutlak ferd). Garâbetin senedin aslında yani sahâbî râvide meydana geldiği hadistir. 2. Nisbî garîb (nisbî ferd). Garâbetin senedin aslında değil devamında meydana geldiği hadistir. Nisbî diye nitelendirilmesi, teferrüdü belirli bir şahsa nisbetle meydana gelmesi dolayısıyla. Nisbet edildiği durumlara göre birçok tür bulunan teferrüdü dört grupta toplamak mümkündür. a) Yalnız bir sikanın teferrüdü. "Bu hadisi sika falandan başka hiç kimse rivayet etmemiştir" gibi ifadelerle anlatılmak istenen budur. b) Belli bir râvinin belli bir râvide teferrüdü. "Bu hadisin rivayetinde falan râvî falan râviden teferrüd etmiştir" derken bu duruma işaret edilir. c) Bir şehir veya bölge halkının belli bir râviden teferrüdü. "Bu hadisin rivayetinde Mekkeliler teferrüd etmiştir" gibi. d) Bir şehir veya bölge halkından teferrüdü. Bu husus, "Hadisin rivayetinde Basralılar Medineliler'den teferrüd etmiştir" gibi sözlerle belirtilir.

Bezzâr'ın *el-Müsned*'inde ve Taberânî'nin *el-Muʿcemü'l-evsaḫ*'ında bolca örnekleri bulunan garîb hadislerin sıhhat durumuna gelince, hadiste sadece garâbetin bulunması o hadisin sıhhatini yok etmez. Çünkü hadisin sıhhati öncelikle râvisinin güvenilir olup olmasına bağlıdır. Bu sebeple garîb bir hadis, rivayetinde teferrüd eden râvisinin âdâlet ve zabt yönünden bulunduğu dereceye göre sahih, hasen veya zayıf olabilir. Bununla birlikte râvinin bir hadisin rivayetinde yalnız kalması, hata ve yan-

lış yapma ihtimalini arttıran ve râviye karşı güvensizlik doğuran önemli bir etkidir. Nitekim garîb hadisler, taşıdıkları zayıflık ve gizli kusurlar (illet) sebebiyle genellikle sahih değildirdir. Bundan dolayı hadis âlimleri garîb hadis rivayetine râğbet etmemiş, hatta buna karşı çıkmışlardır. İbrâhîm en-Nehâî, "Selef hadisin ve sözün garîbinden hoşlanmazdı" demiş; Ebû Yûsuf, "Garîb hadisin ardına düşen yalancı olur" hükmünü vermiştir. İmam Mâlik de ilmin kötüsünün garîb, iyisinin halk tarafından rivayet edilen zâhir (meşhur) olduğunu söylemiştir. Bu konuda Ahmed b. Hanbel görüşünü, "Garîb hadisleri yazmanın; çünkü bunlar münker rivayetlerdir ve çoğu zayıf râvilerden gelmektedir" şeklinde ifade etmiştir.

Hadis âlimleri garîb hadislerin tesbitine önem vermişler ve bu konuda müstakil eserler yazmışlardır. Ebû Dâvûd'un (ö. 275/889) *et-Teferrüd fi's-sünen*, Muhammed b. Muzaffer b. Müsâ el-Bez-zâz'ın *Ġarâ'ibü eḫâdisi Şuʿbe* (Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 506/1, birinci kısım; Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 94/1, vr. 1^a-15^b; nr. 124, vr. 124^a-152^b), Dârekutnî'nin *Ġarâ'ibü Mâlik*, Ebû Abdullah İbn Mende'nin *Ġarâ'ibü Şuʿbe*, İbnü'l-Kayserânî'nin *Etrâfü'l-Ġarâ'ib ve'l-efrâd* (GAL, I, 436; *Suppl.*, I, 603) ve Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî'nin *el-Eḫâdisü's-şihâḫu'l-Ġarâ'ib* adlı eserleri bunlar arasında sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "ġarîb" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1086-1088; Hâkim, *Maʿrifetü ʿulûmî'l-ḫadîş*, s. 94-96; Hatîb, *el-Kifâye* (nşr. Muhammed el-Hâfîz et-Ticânî), Kahire 1972, s. 223-226; İbnü's-Salâh, *Muḫaddime*, Beyrut 1398/1978, s. 136; Tîbî, *el-Hulâsa ft uşûli'l-ḫadîş*, Beyrut 1985, s. 51; *Tecrid Tercemesi*, I, 109, 308; Sehâvî, *Fethu'l-muġîş*, Kahire 1388/1968, III, 28-56; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, Kahire 1385/1966, II, 180-187; Râdiyüddin İbnü'l-Hanbelî, *Kafvü'l-eşer ft şafvî ʿulûmî'l-eşer* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1408, s. 47-48; Ali el-Kârî, *Şerḫü Nuḫbeti'l-fiker*, İstanbul 1328, s. 36-37; Cemâleddin el-Kâsımî, *Ḳavâ'idü't-taḫdîş* (nşr. M. Behcet el-Baytâr), Dimaşk 1380/1961, s. 125; Brockelmann, *GAL*, I, 436; *Suppl.*, I, 603; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 113; Tâhîr el-Cezâirî, *Tevcḫü'n-nazar*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Maʿrife), s. 180-181; Talât Koçyığıt, *Hadîs İstılahları*, Ankara 1980, s. 114-115; Nureddin İtr, *Menhecü'n-naḳd*, Dimaşk 1401/1981, s. 396-402; Subhî es-Sâlih, *Hadîs İlimleri ve Hadîs İstılahları* (trc. M. Yaşar Kandemir), Ankara 1981, s. 190-193; M. Accâc el-Hatîb, *el-Muḫtaşarü'l-veciz ft ʿulûmî'l-ḫadîş*, Beyrut 1407/1987, s. 168-171; Mahmud et-Tahhân, *Teysîru muṣṭalaḫî'l-ḫadîş*, Riyad 1407/1987, s. 28-31.

SELAHADDİN POLAT